

สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา
ในสถานศึกษาปฐมวัย

นางสาวปิยวรรณ คงวัดใหม่

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษาศึกษาปฐมวัย ภาควิชาประถมศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-5846-4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

13 ก.ย. 2549

I21933959

STATE AND PROBLEMS OF BUDDHISM - BASED EDUCATIONAL PRACTICE
IN EARLY CHILDHOOD INSTITUTIONS

Miss Piyawan Kongvudmai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education in Early Childhood Education

Department of Elementary Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-5846-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์	สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ในสถานศึกษาปฐมวัย
โดย	นางสาวปิยวรรณ คงวัดใหม่
สาขาวิชา	การศึกษาปฐมวัย
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร

คณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สินลารัตน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ กิตติคุณ อ่ำไพ สุจริตกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อุมา สุขคนธมาน)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีรัตน์ สุกโชติรัตน์)

ปิยวรรณ คงวัดใหม่ : สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย. (STATE AND PROBLEMS OF BUDDHISM-BASED EDUCATIONAL PRACTICE IN EARLY CHILDHOOD INSTITUTIONS) อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, 248 หน้า. ISBN 974-17-5846-4

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย ในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา และ โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้บริหารและครูอนุบาล กลุ่มละ 280 คน ในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และ ผู้บริหารและครูอนุบาล กลุ่มละ 17 คน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน รวมทั้งสิ้น 594 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต จากผลการวิจัย พบว่า

1. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา 1) ด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา เพื่อพัฒนาเด็ก โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความดีตามหลักพุทธธรรม 2) ด้านนโยบายการจัดการศึกษา มุ่งเตรียมความพร้อมของเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา 3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ยึดหลักการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม 4) ด้านการเตรียมบุคลากร พิจารณาครูที่ปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็ก 5) ด้านการจัดการเรียนการสอน เน้นกิจกรรมที่เด็กได้ฝึกคิดพิจารณา ฝึกสมาธิ และลงมือปฏิบัติจริง 6) ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล 7) ด้านการวัดและประเมินผล ใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม 8) ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นวิทยากร และพระสงฆ์มีบทบาทเป็นสื่อกลางระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน

ปัญหาที่พบคือ ผู้บริหาร ไม่สามารถดำเนินการตามปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษาและนโยบายการจัดการศึกษาได้ทั้งหมด สถานศึกษาขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ขาดวิทยากรที่มีความรู้ในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ขาดงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการจัดหาสื่อการเรียนการสอน ผู้ปกครองไม่มีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล และชุมชนไม่เข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

2. โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา 1) ด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา เพื่อพัฒนาเด็กทั้งร่างกายและจิตใจนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ 2) ด้านนโยบายการจัดการศึกษา มุ่งเตรียมความพร้อมของเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา 3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ยึดหลักการจัดที่สะอาด สงบ และปลอดภัย 4) ด้านการเตรียมบุคลากร พิจารณาครูที่มีความเป็นกัลยาณมิตรกับเด็ก 5) ด้านการจัดการเรียนการสอน เน้นกิจกรรมที่พัฒนาเด็ก ทั้งกาย วาจา และใจ 6) ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ใช้สื่อที่ช่วยพัฒนาเด็กครบทุกด้าน 7) ด้านการวัดและประเมินผล ใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมและการสนทนา 8) ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมเทศนาในโรงเรียน

ปัญหาที่พบคือ ผู้บริหาร ไม่สามารถดำเนินการตามปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษาและนโยบายการจัดการศึกษาได้ทั้งหมด ปัญหาส่วนน้อยที่พบคือ สถานศึกษาขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ครูขาดแหล่งความรู้ในการพัฒนาตนเอง ไม่สามารถประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในกิจกรรมประจำวันได้ ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนที่จำเป็นในการจัดกิจกรรม ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการวัดและประเมินผล และชุมชนไม่มีเวลาให้กับโรงเรียน

ภาควิชา ประถมศึกษา

สาขาวิชา การศึกษาปฐมวัย

ปีการศึกษา 2546

ลายมือชื่อนิติ.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4383830627 : MAJOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION

KEY WORD : BUDDHISM / EDUCATIONAL PRACTICE / BUDDHISM-BASED EDUCATIONAL PRACTICE / EARLY CHILDHOOD INSTITUTIONS

PIYAWAN KONGVUDMAI : STATE AND PROBLEMS OF BUDDHISM-BASED EDUCATIONAL PRACTICE IN EARLY CHILDHOOD INSTITUTIONS, THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF. UDOMLUCK KULAPICHITR, Ed.D. 248 pp. ISBN 974-17-5846-4

The purpose of this research was to study state and problems of Buddhism-based educational practice in early childhood institutions in the preschool child care centers in temples under the jurisdiction of the Department of Religious Affairs and in schools under the jurisdiction of the Office of Private Education Commission of Buddhism-based educational practice. The samples of this research were administrators and preschool teachers under the preschool child care centers in temples, each of 280 ; and administrators and preschool teachers in schools under the jurisdiction of the Office of Private Education Commission each of 17 ; the total of 594 subjects. The research tools were questionnaire, interview and observation forms.

From the research, it was found that :

1. Concerning the preschool child care centers in temples under the jurisdiction of the Department of Religious Affairs :

- 1) Philosophy and goals were to develop the child based on innately good Buddhist concepts.
- 2) Educational policy was to prepare readiness in all areas of body, mind, social, and intelligence.
- 3) Environmental arrangement concerned the enhancement of moral and ethics.
- 4) Personnel preparation considered the teachers who cultivated good character in both moral and ethics to the child.
- 5) Instructional organization was to emphasize the activities for the child to think wisely, meditate and practice.
- 6) Implementation of instructional media considered individual differences.
- 7) Assesment and evaluation used behavioral-observing method.
- 8) Developing relationships with community was to involve community into partnership by inviting monks as resource persons, and the monks had a role as mediator among home, temple, and school.

Problems found included : Administrators were unable to follow the whole philosophy and goals of the institution and its educational policy, institutions were lack of budget for organizing environment, instructional organization and provision of instructional media, and lack of resource persons who were knowledgeable and competence ; parents lacked of involvement in assesment and evaluation, and community were lack of an understanding on Buddhism- based educational practice.

2. Concerning the schools under the jurisdiction of the Office of Private Education Commission of Buddhism-based educational practice :

- 1) Philosophy and goals were to develop the child both body and mind to be a perfect human.
- 2) Educational policy was to prepare readiness in all areas of body, mind, social and intelligence.
- 3) Environmental arrangement concerned cleanliness, calm and spacious.
- 4) Personnel preparation considered the teachers with Kalyanamittara.
- 5) Instructional organization was to emphasize activities for the development of body, speech and mind.
- 6) Implementation of instructional media was to develop the child in all areas.
- 7) Assesment and evaluation used behavioral-observing method, and discussion.
- 8) Developing relationships with community was to involve community into partnership by inviting the monks to give a sermon in schools.

Problems found included : Administrators were unable to follow the whole philosophy and goals of the institution and its educational policy. Minor problems found included : Institutions were lack of budget for environmental improvement, teacher were lack of resources for self improvement, unable to apply the Buddhist concepts for daily activities, had not enough necessary instructional media in arranging activity, were lack of knowledge and understanding in assessment and evaluation, and community had no time for schools.

Department   Elementary Education
 Field of study   Early Childhood Education
 Academic year   2003

Student's signature..... *Piyawan Kongvudmai*
 Advisor's signature..... *U. Kulapichitr*
 Co-Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถของ รองศาสตราจารย์ ดร.อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ให้กำลังใจ และให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความซาบซึ้งและตระหนักในพระคุณยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ กิตติคุณ อ่ำไพ สุจริตกุล ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.อุมา สุคนธมาน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีรัตน์ สุขโชติรัตน์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งกรุณาชี้แนะแนวทางในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านผู้ทรงคุณวุฒิ รองศาสตราจารย์พูนสุข บุญย์สวัสดิ์ รองศาสตราจารย์ผกา สัตยธรรม คุณเอนก จำทอง ที่กรุณาตรวจสอบเครื่องมือวิจัย และขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ก่องแก้ว เจริญอักษร ที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้อย่างยิ่ง รวมทั้งผู้บริหารและครูอนุบาลทุกท่านในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกในการทดลองใช้เครื่องมือ และให้ความร่วมมือในการวิจัย ตลอดจนการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เป็นอย่างดี

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการอุดหนุนทุนบางส่วนมาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา น้องสาว และเพื่อนๆ ที่คอยให้กำลังใจ มอบความรัก ความห่วงใย ตลอดจนสนับสนุนด้านทุนทรัพย์แก่ผู้วิจัยเสมอมา จนสำเร็จการศึกษา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	8
วิธีดำเนินการวิจัย.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา.....	14
การศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา.....	18
การจัดสถานศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา.....	26
การดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา.....	29
แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย.....	30
การดำเนินงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย.....	49
สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา.....	67

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย.....72
	การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น.....72
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....72
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....75
	การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....77
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....88
	การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล.....89
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....91
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....165
	สรุปผลการวิจัย.....167
	การอภิปรายผลการวิจัย.....182
	ข้อเสนอแนะทั่วไป.....193
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย.....193
	รายการอ้างอิง.....194
	ภาคผนวก.....202
	ภาคผนวก ก.....203
	ภาคผนวก ข.....204
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....248

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถาม สัมภาษณ์ และสังเกต จำแนกตามสังกัด.....75
2	กรอบการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....77
3	ประเด็นในการสอบถามผู้บริหาร เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการศึกษา ตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย.....78
4	ประเด็นในการสอบถามครูอนุบาล เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการศึกษา ตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย.....80
5	ประเด็นในการสัมภาษณ์ผู้บริหาร เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการศึกษา ตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย.....83
6	ประเด็นในการสัมภาษณ์ครูอนุบาล เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการศึกษา ตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย.....85
7	ประเด็นในการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา.....87
8	จำนวนและร้อยละของแบบสอบถามที่จัดส่งและได้รับคืน.....89
9	จำนวนและร้อยละของผู้บริหาร จำแนกตามสถานภาพ และตามสังกัด.....93
10	จำนวนและร้อยละของผู้บริหาร จำแนกตามปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา และตามสังกัด.....95
11	จำนวนและร้อยละของผู้บริหาร จำแนกตามนโยบายการจัดการศึกษา และตามสังกัด.....98
12	จำนวนและร้อยละของผู้บริหาร จำแนกตามการจัดสภาพแวดล้อม และตามสังกัด.....101
13	จำนวนและร้อยละของผู้บริหาร จำแนกตามการเตรียมบุคลากร และตามสังกัด.....104
14	จำนวนและร้อยละของผู้บริหาร จำแนกตามการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และตามสังกัด.....107
15	จำนวนและร้อยละของผู้บริหาร จำแนกตามปัญหาการจัดการศึกษา ตามแนวพระพุทธศาสนา และตามสังกัด.....111
16	จำนวนและร้อยละของครูอนุบาล จำแนกตามสถานภาพ และตามสังกัด.....114
17	จำนวนและร้อยละของครูอนุบาล จำแนกตามการเตรียมบุคลากร และตามสังกัด.....116

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
18	จำนวนและร้อยละของครูอนุบาล จำแนกตามการจัดการเรียนการสอน และตามสังกัด.....	119
19	จำนวนและร้อยละของครูอนุบาล จำแนกตามการใช้สื่อการเรียนการสอน และตามสังกัด.....	123
20	จำนวนและร้อยละของครูอนุบาล จำแนกตามการวัดและประเมินผล และตามสังกัด.....	126
21	จำนวนและร้อยละของครูอนุบาล จำแนกตามปัญหาการจัดการศึกษา ตามแนวพระพุทธศาสนา และตามสังกัด.....	128
22	จำนวนผู้บริหาร จำแนกตามสถานภาพ และตามสังกัด.....	131
23	สภาพการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร และตามสังกัด.....	133
24	ปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร และตามสังกัด.....	144
25	จำนวนครูอนุบาล จำแนกตามสถานภาพ และตามสังกัด.....	146
26	สภาพการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์ครูอนุบาล และตามสังกัด.....	148
27	ปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์ครูอนุบาล และตามสังกัด.....	156
28	จำนวนครูอนุบาล จำแนกตามสถานภาพ และตามสังกัด.....	158
29	จำนวนครูอนุบาล จำแนกตามลักษณะของครู และตามสังกัด.....	159
30	จำนวนครูอนุบาล จำแนกตามการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และตามสังกัด.....	160
31	จำนวนครูอนุบาล จำแนกตามการใช้สื่อการเรียนการสอน และตามสังกัด.....	162
32	จำนวนครูอนุบาล จำแนกตามการวัดและประเมินผล และตามสังกัด.....	163
33	จำนวนครูอนุบาล จำแนกตามการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน และตามสังกัด.....	164

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
1 ระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขา.....	28
2 กระบวนการพัฒนาคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา.....	34
3 กระบวนการพัฒนามนุษย์ทางพระพุทธศาสนา.....	36
4 การพัฒนาคนด้วยกระบวนการของการศึกษาตามทศนะของพระธรรมปิฎก.....	42